

З ОСТАННЬОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ ФРАНКОЗНАВСТВА У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті запропоновано огляд основних франкознавчих видань учених-філологів Львівського університету за останні десять років. Відзначено інтенсивний розвиток Львівського франкознавчого осередку, прагнення науковців охопити якнайширший спектр багатогранної Франкової творчості.

Ключові слова: франкознавство, романістика, генологічна свідомість, літературний напрям, літературознавча школа, фольклористика, мовознавство.

Справжнє піднесення переживає франкознавча наука наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Безперечно, провідна роль у її розвитку належить літературознавцям Львова, зокрема вченим Львівського національного університету імені Івана Франка. Висвітлення творчої спадщини Івана Франка вирізняється тут фаховістю, свіжістю поглядів, незаангажованістю оцінок, прагненням комплексного її осягнення. Святкування 150-річчя від дня народження Каменяра та проведений у стінах Університету Міжнародний науковий конгрес «Іван Франко: дух, наука, думка, воля» (на цьому науковому форумі було підбито підсумки сучасного франкознавства й накреслено перспективи подальшого його розвитку) значно пожвавили науковий інтерес до постаті українського Мойсея. Сьогодні львівські франкознавці інтенсивно працюють над виробленням нових підходів до вивчення художньої й наукової спадщини письменника, мають намір опублікувати маловідомі його праці, заборонені за радянського періоду.

Важливий і невід’ємний складник Франкової художньої творчості – романістика.

Отож ґрунтовне наукове студіювання таких творів письменника, як «Петрії і Добошуки», «Борислав сміється», «Лель і Полель», «Перехресні стежки», «Не спитавши броду», – вельми необхідний компонент комплексного вивчення його літературної спадщини. Цій темі присвячена, зокрема, монографія **Тараса Пастуха** «Романи Івана Франка» (Львів, 1998. – 135с.). Автор докладно опрацьовує теорію роману, розглядає основні жанрові концепції, поглиблено студіює специфіку «генологічної свідомості» І. Франка. На думку дослідника, письменник значно «розширив горизонти українського роману в ідейно-тематичному плані, а у деяких випадках започаткував його нові жанрові форми» (с. 122).

У розвідці «Поетичне мислення Івана Франка (за збіркою “Semper tūo”» (Львів, 2003. – 84с. Передмова І. Денисюка) **Тарас Пастух** заглиблюється в суть секретів творчості поета, розглядає його поетичні маніфести, аналізує й синтезує емоційний та розумовий первні творчості, чинники свідомого й підсвідомого, що витворюють художній текст, замислюється над особливостями Франкового сонета і його інвокативної лірики, над семантикою візуальних (пейзажних) і музичних образів. Увагу дослідника привертає також парадоксальність та іронія поетичної думки.

Микола Легкий у студії «Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка» (Львів, 1999. – 160с.) досліджує типи нарацій у новелістиці письменника, з’ясовує семантичне наповнення основних наратологічних термінів («автор», «наратор», «кут зору», «нарація» тощо). У формально-викладовому аспекті він розглядає майже всі твори малої прози І. Франка, вивчає механізми перебігу нарацій, спостерігає за еволюцією різних форм художнього викладу, оцінюючи їх у контексті розвитку української літератури. Як доводить М. Легкий, письменник послуговувався найрізноманітнішими наративними формами. Звернувшись до усно-оповідного стилю («Два приятелі», «Хлопська комісія», «До світла!» та ін.), він віддав данину традиції, але водночас, випереджаючи пошуки в європейських літературах, став новатором у техніці «поточного свідомості» («На роботі», «Із записок недужого») та одностороннього діалогу («Наша публіка»). Крім того, як зазначає Микола Легкий, який уперше розглядає Франкову прозу у структурно-нاراتивному аспекті, митець значно урізноманітнив нарацію від третьої особи, літературно-писемний нарративний тип, суттєво оновивши викладову систему української літератури.

Монографія **Володимира Микитюка** «Іван Франко та Омелян Огоновський: мовчання і діалог» (Львів, 2000. – 188с.) об'єктивно актуалізує проблеми непростих творчих стосунків учителя й учня – Івана Франка й Омеляна Огоновського, що тривали впродовж 1875–1894 рр. Автор слушно розглядає їх як «зіткнення двох світоглядів, двох філософських і літературознавчих доктрин, двох епох, адже Огоновський закорінений у період романтизму, більшість його художніх творів – цілком романтичні» (с. 9). Для Франка ж романтичний історизм зі староукраїнської доби, звернення до епосу Середньовіччя був уже неактуальним (с. 36). У другій половині 1870-х – у 1880-і роки його художньо-естетична концепція сформувалася під впливом позитивістської системи цінностей. Прикметні гасла позитивізму й наукового реалізму – “органічної праці”, “економічного поступу”, “праці над основами” – Франко протиставляє романтичному оспівуванню минулого, літературі, яка не має сьогодні перспективи через свою ізольованість від реалій національного життя» (с. 35), – пише дослідник, пояснюючи причини та мотиви непростих колізій у взаєминах І. Франка й О. Огоновського. Крім того, він підносить значення «Історії літератури руської», вважаючи заслугою її автора, «окрім ролі суто піонерської як укладача першого цілісного корпусу української літератури», ще й «використання новаторської методології у концепції її відтворення як літератури національної» (с. 33).

Теоретик і практик літератури, І. Франко не лише пропонував ефективний аналіз найпопулярніших у Європі літературних напрямів, а й водночас творчо й успішно використовував їх досягнення у власній художній творчості. Одним із таких напрямів, елементи якого реалізувалися і в теоретичних розвідках ученого, і в його творчості, був натуралізм. Вивченню специфіки Франкового сприйняття цього літературного напрямку запропоновано у праці **Романа Голода** «Натуралізм у творчості Івана Франка: до питання про особливості творчого методу Каменяра» (Івано-Франківськ, 2000. – 105с.). Автор наголошує: «Є всі підстави стверджувати, що поетика натуралізму – невід’ємна складова частина літературно-критичної та художньої спадщини Івана Франка» (с. 93). Він також виокремлює внутрішні та зовнішні чинники, що стимулювали письменника до вибору саме цієї доктрини. До внутрішніх, на думку Романа Голода, належить передусім «прагнення насолоджуватися процесом, а не результатом творчості», до зовнішніх – вплив українського та європейського контексту кінця XIX – початку XX ст.

Значно глибше **Роман Голод** вивчає проблему Франкової рецепції новітніх тенденцій європейської літератури у монографії «Іван Франко та літературні напрями кінця XIX – початку XX ст.» (Івано-Франківськ, 2005. – 281с.). Окрім художньої системи натуралізму, особливу увагу дослідник приділяє романтизму, реалізму, імпресіонізму та експресіонізму, адже в багатогранній творчості І. Франка присутні елементи кожної з цих парадигм. Акцентуючи на універсальності Франкового генія, на його прагненні вивести національну літературу на якісно вищий художній рівень, інтегрувати в українське письменство найкращі літературні здобутки, Роман Голод звертає увагу на органічність письменникового експериментування, вміння оптимізувати відсоток новаторства, теоретично обґрунтувати доцільність його впровадження. Автор дослідження стверджує, що «художня спадщина Франка – своєрідне дзеркало літературного процесу кінця XIX – початку XX ст.» (с. 278), а тому докладно розглядає «відображення» в ньому: «Романтизм у творчості Івана Франка», «Іван Франко і реалістичний тип творчості», «Іван Франко та новітні напрями літератури».

Ростислав Чопик у студії «Ессе Номо: добра звістка від Івана Франка» (Львів, 2002. – 232с.) прочитує художню творчість письменника (поетичну, прозову, драматичну) як єдиний текст, визначає алгоритм творчого духу автора, що матеріалізувався в різних за формою і змістом творах. Вдала структура книжки (вступ, 5 розділів, висновки та «Методологічний епілог») дає читачеві змогу краще збагнути всі естетичні видозміни у творчості письменника, а номенологічні знахідки окреслюють іпостась Франкового творчого духу того чи того часу («Номо creator», «Номо militans», «Номо faber» тощо). Монографія приваблює незвичним потрактуванням художньої природи текстів, особливостями індивідуального стилю дослідника, теоретичними узагальненнями та філософським медитуванням. «Відчитати Франка адекватно можна тільки тоді, – стверджує автор, – коли дослідник зорієнтований [...] першочергово в дух, що родив мотиви, образи, знаки; а вже відтак у плоть (властиво, “готову” творчість). Від духу

ішов Франко, від духу йде кожен митець, від духу – все на Землі. Іти від нього й собі – найважливіше завдання сучасної науки [...]. Збагнути Франкову Звістку – то вийти з цієї кризи, здобувши тверду опору в органічному, синтетичному, цільному трибі творення і життя» (с. 226).

Монографія **Михайла Гнатюка** «Іван Франко в літературно-естетичних концепціях його часу» (Львів, 1999. – 182с.) висвітлює творчі стосунки І. Франка з І. Верхратським, М. Драгомановим, О. Огоновським, М. Грушевським, А. Кримським, В. Щуратом, С. Єфремовим, Б. Лепким, А. Крушельницьким, М. Євшаном та іншими вченими, його значення для суспільно-національного поступу українства.

Іван Франко, спостерігаючи стрімкий розвиток літературознавчої думки кінця ХІХ – початку ХХ ст., перебував у постійному пошукові оптимальної, максимально об'єктивної моделі дослідження літературного твору. Саме тому в монографії „Літературознавчі концепції в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ сторіч” (Львів, 2002. – 207с.) **Михайло Гнатюк** зосереджує увагу на поглядах ученого, що стали певною мірою визначальними для розвитку українського літературознавства. З'ясовуючи специфіку національного виміру функціонування культурно-історичної, компаративістичної, біографічної, психологічної та філологічної шкіл, автор дослідження докладно зупиняється передусім на Франковій оцінці кожної з них, витлумачує і беззаперечні, й контрверсійні міркування вченого.

Монографічне дослідження **Андрія Скоця** „Поєми Івана Франка” (Львів, 2002. – 253с.) – результат понад сорокарічної праці автора над тим масивом Франкового доробку, що тривалий час залишався на маргінесі наукових студій. Дослідник пропонує читачеві проникливе, різновекторне (генеза, джерела, поетика, образність, змістові горизонти тощо) прочитання п'яти поем І. Франка, які відповідають найважливішим жанрово-тематичним типам: сатиричної епопеї („Ботокуди”), соціально-побутового віршованого оповідання („Сурка”), історико-політичної поеми („На Святоюрській горі”) і філософського епосу („Смерть Каїна”, „Мойсей”). Заглиблюючись у „поемарій” Франка (саме такий термін запропоновано у праці), А. Скоць майстерно, з тонким відчуттям стилю відкриває „таємниці” аналізованих текстів. Варто відзначити вміння дослідника передати естетизм аналізованих поем, звернути увагу на ту деталь, яка відповідає за настрій, атмосферу твору. Незважаючи на те, що поема «Мойсей» не раз ставала об'єктом дослідження, А. Скоць не оминає її, а з'ясовує її біблійну основу, шукає глибинні філософські підтексти.

Богдан Тихолоз у дослідженні «Ерос versus Танатос (філософський код “Зів'ялого листя”))» (Львів, 2004. – 88с. Передмова Л. Сеника) робить вдалу спробу збагнути психологію та філософію кохання і смерті, власне, «поетичну еротософію і поетичну танатософію» (с. 28), простежує діалектику художньо-філософської рефлексії в «ліричній драмі». І доходить висновку, що абсолютизація філософії «болю існування» призводить до фатального, однак не гідного людини, кінця; «Зів'яле листя», отже – екзистенційний експеримент Франка, випробування й художня верифікація одного з можливих шляхів людського існування та його відхилення як такого, що веде у глухий кут (с. 71). Автор студії по-новому осмислює інтенції ліричного героя збірки, глибину його почуттів, страждань і болю.

Вивчення філософської та медитативної лірики І. Франка вимагає філігранної дослідницької техніки, уміння побачити потаємні коди поетичного тексту. Герменевтичні студії складні ще й тому, що зорієнтовані на ретельний мікроаналіз, увагу до деталі з обов'язковим одночасним стереометричним баченням твору. Майстерне володіння складним дослідницьким інструментарієм, необхідним для якісного осмислення поетичного світу І. Франка, демонструє **Богдан Тихолоз** у книзі «Психодрама Івана Франка в дзеркалі рефлексійної поезії: Студії» (Львів, 2005. – 180с.). Автор, говорячи про мету й завдання праці, зазначає, що «це спроба поглянути на творчість одного з найбільших і водночас найменш знаних наших класиків під кутом зору колізій цілісності і роздвоєності, або, в психологічному формулюванні, особистісної ідентичності та її кризи (розщеплення), зосередившись передусім на філософській поезії як найпромовистішому художньому індикаторові світоглядних метаморфоз» (с. 150). Отже, сприймаючи поезію як «документ душевних терзань» І. Франка, дослідник пропонує оригінальну версію його внутрішньої еволюції, історію його «пошуків і борінь».

Назва монографії **Валерія Корнійчука** «Ліричний універсум Івана Франка: горизонти

поетики» (Львів, 2004. – 488с.) говорить сама за себе. «Поетизація І. Франка, – вважає автор, – це своєрідний ліричний універсум, художня рецепція мінливого світу, “ізмарагдне” віддзеркалення особи автора, частина його серця, його живої душі і його нервів» (с. 5–6). На універсальність претендує й підхід В. Конійчука до вивчення Франкової лірики. Він маніфестує чотири аспекти дослідження: 1) еволюційно-естетичний (спостереження над розвитком естетичної свідомості поета); 2) генологічний (аналіз жанрової системи); 3) ейдологічний (визначення основних параметрів образного світу); 4) ритміко-інтонаційний (дослідження гармонії ритму і змісту). Очевидно, дослідникові годі при цьому обійтися без структуралістської, компаративістичної, психоаналітичної, наратологічної, герменевтичної, формально-змістової та інших методик. Ключ до пізнання «секретів поетичної творчості» І. Франка вчений знаходить у царині поетики. Одразу впадає у вічі, що майже дві третини обсягу книжки становить дослідження тенденцій, закономірностей та парадоксів розвитку естетичної свідомості митця. В. Корнійчук досліджує поезію І. Франка за збірками, однак не оминає увагою й віршів, що не увійшли до жодної поетичної книжки, у широкий контекст уводить поезію останніх років життя, яка, на його думку, «свідчила про новий злет духу письменника в царині змісту» (с. 167). Монографія відкриває перед читачем широкий інтертекстуальний обрій, основні тенденції розвитку генологічної свідомості поета; автор веде мову про двоєдину структуру образного світу, основні метаобрази якої – боротьба і любов...

Свою чергову книгу «„Мов органи в величному храмі...” Контексти й інтертексти Івана Франка. (Порівняльні студії)» (Львів, 2007. – 304с.) **Валерій Корнійчук** присвятив розглядові творчості І. Франка як «важливого інгредієнта українського та європейського полілогу» (с. 11). У першому розділі праці, що має образну назву «Між своїми», автор пропонує порівняльний аналіз творчих парадигм І. Франка та визначних діячів української культури – М. Шашкевича, Т. Шевченка, Лесі Українки, В. Щурата, М. Грушевського та Ю. Липи. Другий розділ «З чужих квітників» спроектований на пошук тих моментів, де творчість українського письменника дотична до творчості представників інших культур (О. Пушкін, Ю. Словацький, Я. Каспрович, О. Брікнер). В останньому циклі студій, об'єднаних під назвою «Semper magistri», розглядаються наукові дискурси М. Возняка, І. Дорошенка та І. Денисюка – учених, які найбільше долучилися до утвердження франкознавства як окремої самодостатньої галузі гуманітаристики. Донедавна, починаючи з 60-х років ХХ ст., в українському літературознавстві не було жодного (!) монографічного дослідження, яке б порушувало проблеми Франкової драматургії. Цю лакуну певною мірою заповнює монографія **Володимира Працьовитого** «Національна самобутність драматургії Івана Франка» (Львів, 2006. – 192с.). Автор її ставить за мету «висвітлити нерозривний зв'язок драматургії Великого Каменяря зі звичаями, традиціями, ментальністю українців», «розкрити їхню національну самобутність, визначити жанрову природу, проаналізувати способи та засоби характеротворення, висвітлити стильову манеру митця» (с. 4). На думку В.Працьовитого, драматург творив «до деякої міри ідеалізований, еталонний образ українця» (с. 5), часом «видавав бажане за дійсне, ідеалізував образи» (с. 188). Відтворюючи звичаї, традиції, демонструючи спосіб мислення, морально-етичні пріоритети, генетичні задатки, світовідчуття та ментальні орієнтири дійових осіб, І. Франко, як зазначає дослідник, виокремив у їхній природі такі риси українського національного характеру, як щедрість, сентиментальність, шляхетність, вірність батьківським заповітам, любов та взаємоповагу (с. 190), і водночас викривав такі його вади, як підступність, зазнайство, фарисейство, лицемірство, податливість та інертність (с. 189). Автор монографії наголошує на постійних художньо-стильових пошуках та експериментах письменника, полемізує з ідеологічно зумовленими оцінками драматичного доробку І. Франка.

До найпомітніших досягнень франкознавства в Україні, і у Львівському університеті зокрема, належать дослідження **Івана Денисюка**, передусім монографія „Розвиток української малої прози ХІХ – поч. ХХ ст.” (Львів, 1999. – 278с.), що вже встигла стати хрестоматійною. Попри широку тематику дослідження, франкознавчому сегменту в ньому відведено центральне місце. Значну увагу приділяє автор монографії аналізу внеску письменника у їх розвиток. Зауваживши, що І. Франко створив більше новел та оповідань, аніж усі українські автори до нього, І. Денисюк зазначає, що Франко мав позитивний вплив на поступ усієї національної літератури. На основі аналізу прози „Бориславського циклу” вчений виділяє три групи творів

(за характером освоєння матеріалу, тематикою, структурою жанру): 1. твори перехідного періоду – від побутового нарису до оповідання з любовним сюжетом і до виробничого оповідання; 2. виробниче психологічне оповідання стану, близьке до образка; 3. оповідання і новела з новим типом сюжету – виробничим, основаним на суспільно-психологічних категоріях. Акцентуючи на виробничому оповіданні, що його Франко досить ретельно розробляв, професор Денисюк веде мову про абсолютну на той час неопрацьованість тематики, відзначає вміння письменника вийти поза межі нецікавого „протоколювання” дійсності, подолати опір матеріалу і олюднити його. Дослідник пропонує оригінальний погляд на І. Франка як на творця „літератури факту”, сміливого пошуківця свіжого слова, який використовує елементи поглибленої психологізації (так званої „кардіограми почуттів”), потоку свідомості („пульсації думки”) тощо.

2005 року побачило світ 3-томне (у 4-х книгах) зібрання наукових праць **Івана Денисюка**, другий том якого становлять франкознавчі дослідження (Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 томах, 4 книгах. – Львів, 2005. – Т. 2: Франкознавчі дослідження. – 528 с. Відповідальний редактор та автор передмови Т. Пастух). До тому увійшли праці, що давно стали класикою українського франкознавства: «Про два типи новели у творчості Івана Франка», «Способи оповіді в малій прозі Івана Франка», «“Суспільно-політична студія”, або “живопись дна”», «Про родово-видові особливості “Сойчиного крила”» та ін., а також новіші студії, що розкривають секрети Франкової майстерності на прикладах новел «Неначе сон» та «Дріада», романів «Не спитавши броду» й «Перехресні стежки» тощо. Том охоплює франкознавчі публікації вченого від 60-х років минулого століття, окремі праці тут надруковано вперше («Літературна готика і Франкова проза»). Порушуючи жанрово-видові проблеми Франкової творчості, І. Денисюк, по-перше, створює власну генологічну концепцію. Вона ґрунтується на розумінні історичності категорії жанру як відкритої системи, здатної до найрізноманітніших перетворень, до абсорбування елементів інших систем (причому не лише літературних). По-друге, учений розробив поетику жанру – універсальне, у його розумінні, поняття, адже воно містить у собі й майстерність письменника, і певні властивості літературних явищ, і їх генезу, і літературознавчу дисципліну, й інструментарій (метод) аналізу художнього тексту. Зібрані публікації відкривають перед читачем Денисюка-архівознавця, видавця нових, невідомих досі матеріалів та цінних документів із життя і творчості І. Франка. Глибока ерудиція, вміння селекція матеріалу, вдалиий науковий підхід до вирішення проблеми, сміливість гіпотез, непохитна віра в історико-літературний факт, сувора автоцензура – все це притаманне науковим студіям вченого.

Вихід у світ другого тому Денисюкових «Літературознавчих і фольклористичних праць» став подією у сучасному франкознавстві. Досліджуючи творчість І. Франка, І. Денисюк намагається якнайглибше досягнути таємниці творчої лабораторії письменника, якнайповніше збагнути теоретичний вимір розвідок Франка-вченого, заповнити прогалини в науковій біографії Каменяря тощо. Крізь призму Франкової творчості автор видання розглядає концепцію національної літератури, наголошує на значному впливові письменника на її становлення та подальший розвиток. Водночас І. Денисюк висвітлює світоглядні переконання І. Франка, говорить про його далекоглядність, політичну обізнаність, вміння знаходити точні та несхитні життєві координати у складні для нації історичні моменти. Студії І. Денисюка нешаблонні, цікаві, витончені, проблематика оригінальна. Дослідник пропонує новий, свіжий погляд на Франкову творчість, торкається різнообсягових питань – від з’ясування жанрової специфіки твору до скрупульозного відчитування художньо-виражальних засобів окремого тексту.

Дослідження літературознавця і критика **Тараса Салиги** «Франко – Каменярь» (Ужгород, 2007. – 128с.), за свідченням самого автора, – це відповідь на виклики часу. У гострополемічній формі Т. Салига виступає проти почасті надуманих принижень І. Франка, проти деформованого, зумовленого погонею за сенсаціями потрактування творчості українського генія. Власне, до книжки увійшли чотири статті («Ні, я не кинув каменярьський молот», «Перегуки в часі», «Франко і ми», «Semper tiro у Франковій академії наук»), які нещодавно були опубліковані в періодиці. Глибинним аналітизмом вирізняється розвідка, присвячена пошукові контактів, співзвучностей, «своєрідних ідейних продовжень між художніми та

публіцистичними колізіями Івана Франка та Євгена Маланюка». Як стверджує Т. Салига, універсальний інтелектуалізм І. Франка мав особливий вплив на формування Є. Маланюка як неординарної особистості.

Замість післямови до книжки автор пропонує уривок із праці Івана Труша «Іван Франко і наша суспільність», яка, попри те, що була опублікована ще далекого 1912 року в газеті «Діло» на захист нашого Каменяря, й досі не втратила актуальності.

Вагомим здобутком франкознавчої науки став збірник «**Іван Франко. “Зів’яле листя”:** тексти, матеріали, дослідження» (Львів, 2007. – 425с. Упорядник П. Салевич). Це своєрідний науковий компендіум, що об’єднав праці таких різних за методологічними підходами дослідників, як В. Щурат й А. Крушельницький, С. Єфремов і Г. Костельник, П. Филипович і Ф. Колесса, Я. Ярема й М. Возняк, С. Гординський, Б. Кравців і Л. Луців, С. Шаховський, Д. Павличко і Л. Сенік, І. Денисюк, В. Корнійчук і М. Мороз, Т. Гундорова, М. Кодак, М. Ільницький, М. Наєнко, Т. Пастух, П. Салевич, З. Терлак та ін. Зібрані під однією обкладинкою літературознавчі, мовознавчі та фольклористичні праці дають читачеві змогу осмислити й синтезувати найрізноманітніші критичні оцінки Франкової збірки (її теж уміщено у виданні), осягнути їхню контрверсійність, збагнути глибину поетового слова, яка й відкриває простір для множинності інтерпретацій.

Попри те, що збірка «Зів’яле листя» викликала і викликає значний інтерес критиків, все ж у цій ділянці аналізу Франкового доробку ще досі немає окремого монографічного дослідження. Своєрідною спробою заповнення цієї прогалини є видання праці **Любомира Сеника** «Студії ліричної драми Івана Франка «Зів’яле листя» (Львів, 2007. – 167с.). Як слушно зауважив у передмові до книги Іван Денисюк, «збірка студій Любомира Сеника над поліфонією «Зів’ялого листя» компенсує відсутність монографії про цю «Пісню пісень» нашої літератури». Знаний львівський дослідник розкриває багатовимірність Франкової поетичної збірки, наголошує на її витонченому естетизмі, глибокому психологізмі, окремо зупиняється на висвітленні складних філософських проблем.

Проблема «Франко й апокрифи» ще донедавна залишалася «білою плямою» у франкознавстві. Облогує поле апокрифології, яке І. Франко так невтомно «у поті чола» упродовж багатьох літ орав, заглиблюючи чересла щоразу глибше і сподіваючись на добре жниво, давно чекало на дослідника, що зумів би справити добрі обжинки. Перевидання Франкового п’ятитомного корпусу «**Апокрифи і легенди з українських рукописів**» (Львів, 2006) стало першим і вагомим кроком до осягнення цієї важливої грані доробку ученого. Загалом публікація «Апокрифів» є свідченням ще одного каменярського подвигу І. Франка, його незбагненої одержимості працею, його бажання охопити якнайширші горизонти людської мислі.

У розлогій вступній статті з промовистою назвою «Найвизначніша того роду поява в слов’янській науці» упорядник перевидання **Ярослава Мельник** фахово, з глибоким знанням справи спростовує необґрунтовані міркування про те, що «апокрифи з’їли Франка». Навпаки, як доводить дослідниця, саме вони (апокрифи) неодноразово ставали скарбницею важливої наукової інформації для вченого, особливо під час аналізу етапів становлення і розвитку української літератури, саме вони були тим невичерпним джерелом, «тінь» якого вельми часто простежується у Франковому корпусі художніх творів.

Поява Франкового фундаментального корпусу «Апокрифів...» стала подією у науковому світі. Оцінка критиків не забарилася, на сторінках поважних друкованих органів з’явилося чимало схвальних відгуків. У книзі «Апокрифи і легенди з українських рукописів» у дзеркалі критики» (Львів, 2001. – 118с.) **Ярослава Мельник** зібрала найпомітніші рецензії знаних українських та європейських учених, накреслила коротку історію розвитку апокрифології, відзначила специфіку наукової рецепції цього пласту словесності. До видання увійшло 19 критичних відгуків на Франків п’ятитомник (в тому числі й авторецензія), кожен з яких упорядниця супроводжує докладними коментарями, що подекуди повніші і глибші за власне оригінальний текст рецензії.

Своєрідним підсумком тривалої праці Я. Мельник над вивченням апокрифів стала монографія «Іван Франко і *biblia arosipha*» (Львів, 2006. – 512с.), присвячена доробку Франка-апокрифолога, тонкого знавця текстів та їх публікатора. Дослідниця висвітлює процес

входження апокрифів в український духовний простір, окреслює національну рецептивну модель «таємних творів». Шляхом вдумливого прочитання Франкового художнього тексту (поетичного, прозового) авторка випрозорює закладені в ньому апокрифічні коди, під новим кутом зору висвітлює проблему генези цього тексту. Авторка виявляє себе добрим текстологом і публікатором (з архіву І. Франка вперше оприлюднено корпус пам'яток апокрифічної літератури «Обретенія святих речей»).

Окрім осягнення складних матерій апокрифології, **Ярослава Мельник** успішно працює на ниві створення наукової біографії І. Франка. Її монографічне дослідження «І остатня часть дороги... Іван Франко: 1908–1916» (Дрогобич, 2006. – 438с.) сьогодні є класикою жанру. Прекрасне знання матеріалу, об'єктивність в оперуванні фактами, увага до деталі, легкий стиль викладу, – ось ті критерії, що забезпечили високу наукову вартість книги. Праця Я. Мельник стала першою високоякісною науковою студією, що без жодних викривлень і прогалин подає хронологію життя і творчості письменника останніх десяти літ. Висвітлюючи «остатню часть дороги» І. Франка, трагедію нескореного духу, авторка малює духовний портрет українського Мойсея у найскладніший відтинок його важкої, часто сповненої поневірян життєвої мандрівки.

Над проблемою висвітлення наукової біографії письменника працюють і співавтори книг серії «Іван Франко» **Роман Горак** та **Ярослав Гнатів**. У «Передньому слові» до першої книжки вони зазначають, що мають на меті створити «документально достовірну біографію» Франка – письменника, митця, громадянина. Нині маємо вже вісім книжок цієї серії:

1. «Рід Якова» (Львів, 2000. – 232с.) – про родовід І. Франка по батьківській і материнській лінії, а також про найперші роки життя. У книжці наведено цікаві подробиці про появу в Нагуєвичах Якова Франка, про церкву цього села, кузню Франкового батька, його перше та друге одруження.

2. «Цілком нормальна школа» (Львів, 2001. – 204с.) висвітлює період навчання майбутнього письменника в початковій школі села Ясениця Сільна та в Дрогобицькій нормальній школі отців василіян.

3. «Гімназія» (Львів, 2002. – 360с.) охоплює час навчання І. Франка в Дрогобицькій гімназії (1867–1875). Як і в попередній книжці, тут чимало місця відведено історії створення цього навчального закладу; йдеться і про долі його учнів та наставників.

4. «Університет» (Львів, 2004. – 472с.) розповідає про наступне п'ятиліття Франкового життя (1875–1880), зокрема про навчання у Львівському університеті, про наукове й літературне оточення; про боротьбу за український національний характер університету. Висвітлюються також стосунки І. Франка з Ольгою Рошкевич, обставини першого арешту.

5. «Не пора!» (Львів, 2005. – 426с.) охоплює 1880–1885 роки Франкового життя. Тут – і настурний арешт, і сторінки інтимної біографії Франка, зокрема його стосунки з Юзефою Дзвонковською й обставини наступних арештів. У книзі йдеться також про зародження й поширення соціалізму в східній Галичині, про Франкове молодецьке захоплення соціалістичною доктриною.

6. «В поті чола» (Львів, 2005. – 532с.) – це розповідь про 1885–1894 роки життєтворчості Івана Франка – роки плідної творчої праці, наслідком якої стали поетична збірка «З вершин і низин», книжка оповідань «В поті чола», повість «Для домашнього огнища», роман «Основи суспільності», драма «Украдене щастя»... А ще – захист докторської дисертації у Відні. Тоді ж Франко почав працювати «в наймах у сусідів», тобто в редакції «Кур'єра Львівського». Серед важливих подій особистого життя – одруження з Ольгою Хоружинською.

7. У книзі «Протистояння» (Львів, 2006. – 584 с.) йдеться про 1894–1900 роки, зокрема про непрості стосунки І. Франка з М. Драгомановим, дискусії «між своїми» з Лесею Українкою та Оленою Пчілкою, про полеміку з В. Щуратом, викликану появою ліричної драми «Зів'яле листя», про сповнені драматизму колізії, пов'язані з опублікуванням збірки «Obrazki galicyjskie» та статті «Поет зради», а також про невдалі спроби стати послом Віденського парламенту та про габілітацію на катедру української словесності. Для Франка то був складний та драматичний відтинок життя, справді сповнений протистоянь – із польською й українською громадськістю, з творчою інтелігенцією, з самим собою...

8. «Роки страждань» (Львів, 2007. – 546с.) – аналізує стосунки І. Франка з митрополитом Андреем Шептицьким, розповідає про ті труднощі, з якими зіткнувся письменник при спорудженні власного будинку, розглядає його творчий доробок: прозову збірку «Місія. Чума. Казки і сатири», поетичну книжку «Semper tigo», поему «Мойсей», тобто охоплює 1900–1906 роки життя І. Франка.

Нині готується до друку наступна книжка з цієї серії – «Катастрофа».

Кожна книжка написана есеїстичним стилем, не без белетристичних вкраплень, які, безперечно, пожвавлюють виклад. Роман Горак та Ярослав Гнатів, працюючи над серією, використовують чимало невідомих донині документів, що дають змогу по-новому висвітлити факти Франкової біографії, його оточення, різноманітні явища культурного й суспільного життя того часу.

Серія подає достатньо матеріалу для з'ясування генези окремих Франкових творів. Наприклад, досить широко висвітлюються суспільно-політичні й суто особистісні мотиви написання поезії «Не пора!», яка стала одним із патріотичних гімнів (кн. 5). Фактографічний матеріал нерідко ілюструється художніми текстами Франка. Доволі розлогі уступи із Франкових творів (прозових і поетичних) ліризують й «утеплюють» виклад.

Завдяки серії праць Р. Горака та Я. Гнатіва переконуємося в тому, що створення наукової біографії митця (Франка зокрема) немислиме без уваги до найтонших нюансів його духовного, інтелектуального, емоційного, врешті, психічного життя.

Студія **Лариси Бондар** «Три любовні історії Івана Франка» (Дрогобич, 2007. – 88с.), з переднім словом Ярослави Мельник і післямовою Миколи Ільницького) значно розширює горизонти досліджень інтимних сторінок життя поета. Піднімаючи завісу над малознаними колізіями Франкових стосунків із Ольгою Білінською («Друга наречена»), авторка прагне розгадати також таємницю образу загадкової французьки з циклу «Спомини» («Французька помана»), реконструює силует жінки у збірці «Із днів журби» – Ольги Рошкевич («Перша і остання любов»). Невеликий за обсягом, але глибокий і прискіпливий в аналізі рясного евристичного матеріалу, триптих дослідниці вписує не одну «картку» до психобіографії Івана Франка. «Кохання, розлука, страждання, провина, таємниця – ось ті п'ять мотивів, що з них виникає мелодія Франкової пристрасті до прекрасної незнайомки» (Ольги Рошкевич) (с. 66), – так тонко і влучно Л. Бондар характеризує душевні порухи поета, від яких народжувалися ті чи ті інтимні твори.

Ще один важливий аспект діяльності франкознавців – перевидання класики франкознавчої науки. Так, завдяки зусиллям наукового співробітника Інституту франкознавства **Наталії Ощипок** вдруге побачила світ праця Михайла Мочульського «Іван Франко. Студії та спогади» (Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 140 с. «Франкознавчі студії». Вип. 3). До неї увійшли мемуарно-біографічне дослідження ученого «З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896–1916)», яке об'єктивно й водночас делікатно розповідає, зокрема, про перебіг хвороби видатного письменника, та інтерпретаційні студії «Одно видіння Івана Франка» (йдеться про мотив поезії «Над великою рікою» й епізод із «Перехресних стежок») і «Semper tigo», де дослідник розглядає поетичну збірку.

Іван Франко – найвизначніший шевченкознавець другої половини ХІХ – початку ХХ ст., автор понад 50 історико- й теоретико-літературних праць, розвідок, рецензій тощо, в яких під тим чи тим кутом зору порушує проблеми поетики творчості Т. Шевченка, з'ясовує подробиці його біографії, популяризує його творчість, говорить про принципи видання його творів. Усі ці дослідження написано різними мовами й друкуються в багатьох виданнях.

Більшість шевченкознавчих праць І. Франка зібрані під однією обкладинкою: «**Іван Франко. Шевченкознавчі студії**» (Львів: Світ, 2005. – 472 с. Упорядник та автор передмови М. Гнатюк). Характерно, що в цьому томі зібрано не лише відомі праці, опубліковані в 50-томовому Зібранні творів І. Франка (такі як, «Темне царство», «“Наймичка” Тараса Шевченка», «Шевченко і критики»), а й призабуті, проскрибовані студії («Причинки до оцінення поезій Тараса Шевченка», «Тарас Шевченко» [Доповідь, виголошена в Товаристві «Biblioteka polska»], «Передне слово [до видання: Драгоманов М. Шевченко, українофіли і соціалізм. Львів, 1906]» та ін.

Творчий доробок І. Франка – благодатна нива для наукових пошуків представників різних напрямів філологічної науки, зокрема й мовознавчого. Проблема прискіпливого, незаангажованого мовного аналізу Франкових творів (особливо прозових) виникла давно і вже має чимало цінних напрацювань. Праці багатьох львівських учених (Я. Закревська, Т. Панько, О. Сербенська та ін.) створили широкий плацдарм для якісного осмислення мовної специфіки творів І. Франка. Своєрідним підсумком досліджень неопрацьованих ділянок величезної Франкової прози, цілеспрямованої діяльності мовознавців Львівського університету стало видання монографії **Івана Ціхоцького** «Мова прози Івана Франка (стилістичні новації)» (Львів, 2006. – 280с.). Автор пропонує ґрунтовний аналіз мовної еволюції І. Франка – від „язичія” до „літературної мови”, дає фахову оцінку Франкових мовно-стилістичних експериментів, відзначає, що письменник багатьма творами випереджав епоху, тонко відчуючи найпотаємніші „зудари” слова, творив величний гармонійний мовопростір. Через ретельне текстологічне вивчення І. Ціхоцький демонструє, як віртуозно І. Франко використовує увесь потенціал мови, успішно вибудовує мовну тактику.

З-посеред небагатьох мовознавчих досліджень заслуговує на увагу праця **Олександри Сербенської** «Мовний світ Івана Франка: Статті, роздуми, матеріали» (Львів, 2006. – 372с.). Лінгвістичні погляди ученого авторка розглядає в соціо-, психолінгвістичному та загальнокультурологічному аспектах, спираючись на його знані й маловідомі праці («Двоязичність і дволичність», «Сухий пень», «Бледнов» та ін.). «У Франка, – зазначає дослідниця, – домінує кілька важливих тем – живе слово як самохарактеристика особистості, важлива ознака індивідуальності; закони творення усних текстів для різних ситуацій; жанрово-стильові різновиди усного публічного мовлення тощо. Франко акцентує на ролі живого слова в бутті нації, його “входження” в усі сфери суспільного життя, його функції впливати на свідомість, вміння засобами живого слова служити інтересам рідного народу. І це не лише теоретичні міркування, а й великої сили практика» (с. 63). Як наголошує О. Сербенська, Франко був першим в українській культурі вченим-енциклопедистом, який всебічно підійшов до вивчення рідної мови і, як ніхто до нього, визначив стратегію її розвитку в умовах бездержавності, водночас охопивши і важливі питання загального мовознавства. Хай там як, та він у своїй цілісній теорії про рідну мову та її функції провів зразковий діалог інтелігента не лише зі своєю епохою, а й з нашим часом, виокремивши проблему максимального розширення функціонального поля української літературної мови, – йдеться у роботі.

Низка параграфів цієї монографії написано «на зіткненні» мово- й літературознавства (наприклад, «Кольороназви у прозі письменника»), теорії журналістики (розділ «Франкові засади мовотворчості журналіста»). Книга збагачена добіркою Франкових думок про мову, а також перекладом із польської мови малознаного реферату І. Франка з книги американського природознавця А. Гранта «Чутливість на барви, їх розвиток і значення в органічній природі».

З нагоди 150-літнього ювілею І. Франка з’явилася книга **«Франкіана Василя Сімовича»** (упорядкування, передмова та примітки Марії Білоус та Зеновія Терлака. – Львів, 2005. – 234с.). У ній презентовано франкознавчий доробок відомого українського мовознавця та літературознавця, знаного поціновувача творчості І. Франка, видавця, мовного редактора його прозових та поетичних творів. Окрім статей В. Сімовича, що стосуються науково-критичного осмислення видатних Франкових творів („Захар Беркут”, „Перехресні стежки”, „Основи суспільності”, „Лис Микита”), у книзі подано вельми розлогий біографічний нарис „Іван Франко. Його життя та діяльність”.

Колективний авторський проект кафедр української мови та загального мовознавства Львівського університету **«Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексичні виміру роману “Перехресні стежки”»** (Львів, 2007. – 376с.) – це спроба наукової інтерпретації комунікативної та лексико-стилістичної парадигми Франкового роману “Перехресні стежки” – останнього великого твору письменника. Вже перші Франкові критики закидали письменникові художню та композиційну невикінченість його тексту. До того ж, пізній твір письменника надто контрастував із його ранньою творчістю. У цьому ракурсі ідеологів від літератури більш влаштовувала, до прикладу, бориславська епопея, у котрій Франко поставав у всій своїй “революційній” типовості. У контексті Франкової творчості повість “Перехресні стежки” є явищем справді новаторським, оскільки виразно ілюструє

поступовий перехід письменника від зовнішньої панорамності зображення до посиленого психологізму: громадські мотиви у пізнього Франка поєднуються із внутрішнім ліризмом, публіцистична пряmlinійність переростає у філософську багатовимірність. Відтак і сюжетну, і психологічну, і мовно-викладову парадигму роману легко вписати у життєві виміри, усі вони сугестійовані (за Франковою ж термінологією) самим життям. Екстра- та інтралінгвістичні фактори текстотворення властиво й стають об'єктом наукового розгляду авторів монографії, науковий інструментарій котрих органічно переплітає традиційні та новаторські методи лінгвального аналізу. Різновекторність наукових зацікавлень авторів (теорія комунікації («Комунікативні перемоги і поразки Євгенія Рафаловича: комплексний аналіз комунікативних ситуацій» – Флорій Бацевич), психолінгвістичні асоціації («Символізація мовних засобів» – Лідія Сваричевська), когнітивістика («Емотивний простір художнього тексту» – Любов Процак), лінгвостилістика («Конвертація освічених людей»: художня модель інтелігентного мовлення» – Іван Ціхоцький), статистична лексикографія («Частотний словник роману «Перехресні стежки» – Соломія Бук, Андрій Ровенчак) уповні компенсується спільним функціональним радикалом досліджень.

В огромі наукового доробку Івана Франка вагоме місце належить фольклористичним працям. Евристичний потенціал студій ученого про усну народну словесність вкрай важливий, тому інтенсифікація цього вектора досліджень у сучасному франкознавстві видається логічною та органічною. Розробляючи загальну проблему «Франко-фольклорист», учені Львівського університету працюють досить плідно. Зокрема, 1999 року вийшла друком монографія **Ярослава Гарасима** «Культурно-історична школа в українській фольклористиці» (Львів, 1999. – 143с.), у якій чи не найбільший розділ присвячено І. Франкові, докладному аналізу його фольклористичних концепцій. Основне вістря свого дослідження автор скеровує на Франка як адепта культурно-історичної школи, акцентуючи, що учений виразно вказував на свою належність до послідовників І. Тена й активно послуговувався їх методологією. Особливо докладно Я. Гарасим зупиняється на «Студіях над українськими народними піснями», адже в цій найбільшій теоретичній праці «з поля фольклористики» І. Франко систематично застосовує постулати означеної теорії, помножує її власними методологічними знахідками. Оскільки аналітичні висловлювання І. Франка про здобутки і прорахунки популярних на той час у Європі фольклористичних шкіл і дотепер викликають значний інтерес, то автор монографії досить уважно розглядає їх у контексті методологічної еволюції вченого.

Фундаментальний тритомний корпус „Галицько-руські народні приповідки” (Львів, 1901–1910) займає не менш визначне місце у фольклористичній спадщині І. Франка, аніж «Студії». Тому перевидання цієї монументальної праці у 2006–2007 роках за науковою редакцією Святослава Пилипчука і з його ж вступним словом стало вельми актуальним. У цій ґрунтовній праці І. Франко зумів не лише представити величезний пласт українського приказково-прислівного матеріалу, а й ретельно опрацював та систематизував його. На жаль, в українській фольклористиці досі не було студії, в якій би всебічно розглядали основні аспекти саме цієї ділянки багатогранної спадщини І. Франка. Тому монографічна праця **Святослава Пилипчука** „Галицько-руські народні приповідки”: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка” (Львів, 2008. – 220с.), яка спрямована на комплексне вивчення здобутків науковця у згаданій ділянці, органічно вписується в систему сучасних фольклористичних і франкознавчих досліджень. Застосовуючи комплексну методологію, що базується на використанні структурно-семантичного, культурно-історичного, генетичного, порівняльного, естетичного методів та прийомів жанрового аналізу та типологічних зіставлень, автор повноцінно простудіював досягнення І. Франка, доказово аргументував, що збірник галицьких приповідок, виконаний на кшталт аналогічних європейських видань К. Вандера, С. Адальберга та ін., належить до визначних пам'яток фольклористичної науки і за обсягом залученого матеріалу, і за характером його наукової інтерпретації. Диференціюючи за ступенем важливості ті проблеми, що їх виокремив І. Франко, С. Пилипчук узагальнює, по-новому інтерпретує їх, вписує у контекст сучасних пареміологічних студій. Називаючи Франків збірник окремою науковою студією, в якій не лише подано систематично впорядкований масив фольклорного приповідкового матеріалу, а й здійснено його глибоконаукове багатовекторне осмислення, автор монографії відзначає його новаторство.

2006 року побачила світ книга „Іван Франко нам далекий і близький (сторінки серболужицької Франкіани)”. Упорядники видання Володимир Моторний та Оксана Лазор у ґрунтовній передмові виклали історію рецепції Франкової спадщини у Сербській Лужиці, акцентували не неодноразовому зацікавленні І. Франка серболужицькою культурою, відзначили його високу оцінку визначних діячів цього слов’янського краю (М. Горнік, Я. Йордан, А. Мука та ін.). У праці запропоновано найповніше зібрання маловідомих студій та відгуків лужицьких вчених про І. Франка, а відтак предметно засвідчено неабиякий резонанс наукової та художньої творчості Каменяра передусім у слов’янському світі.

Mykola LEHKYI, Sviatoslav PYLYPCHUK

**FROM THE LAST DECADE OF I. FRANKO STUDIES
AT THE LVIV UNIVERSITY**

The article highlights principal publications in I. Franko studies by the scholars in Philology of the Lviv University in the recent 10 years. There is remarked a significant development of the Lviv Franko studies centre and the scholars’ desire to embrace the broadest range possible of I. Franko’s multifaceted legacy.

Key words: I. Franko studies, novelistics, genological conscience, literary trend, literature studies school, folkloristics, linguistics.

Микола ЛЕГКИЙ, Святослав ПИЛИПЧУК

**ИЗ ПОСЛЕДНЕГО ДЕСИТИЛЕТИЯ ФРАНКОВЕДЕНИЯ
ВО ЛЬВОВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

В статье предложено обозрение главных франковедческих изданий ученых-филологов Львовского университета за последние десять лет. Отмечено интенсивное развитие Львовского франковедческого центра, стремление исследователей охватить наиболее широкий спектр многогранного творчества И. Франко.

Ключевые слова: франковедение, романистика, генологическое сознание, литературное направление, литературоведческая школа, фольклористика, языковедение.